

groote rol speelt, daarom ook als oorsprong van den franschen kanaaltuin beschouwd moet worden, door hen is dit oppervlakkige oordeel der 18e en 19e eeuwen opzij gezet, het oordeel dat al wat kleingeestig, banaal en onnatuurlijk was, kortweg hollandsch placht te noemen.

Hier moge dan nu eens, in plaats van een summier overzicht, een proeve gegeven worden van afzonderlijk onderzoek, dat zich uitsluitend op Haarlemschen bodem zal bewegen en voorshands slechts op zich zelf beschouwd wil worden — zonder aanspraak op meer algemeene geldigheid.

Het verlangen naar natuur van den haarlemschen burger vond allereerst, in laatmiddeleeuwsche tijden, rijke bevrediging in de landelijke omgeving, waar de stedeling niet zelden, naast zijn handwerk, de cultuur van een stukje land beoefende. Aan gene zijde van den stadsmuur breidde zich een zone uit, tusschen welker onsamenhangende bebouwingen de vrije natuur nog overheerschend ingreep. Achter de straatmuren namen boomgaarden nog breede vlakten in: dat toonen ons de oudste kaarten, het plan van Georg Braun van 't jaar 1572, dat van Thomas Thomaszoon uit 1578 en dat van Pieter Saenredam (1628), dat laat ook nog het bericht van den hoflijken stadskroniekschrijver Samuel Ampzing duidelijk constateeren, waar hij van het in 1625 door de stad geërfde Sint Jans Huys zegt:

„Een prinzelijk gebou, een bogaerd ruym en wijd. Gaf God maer eens gena tot bet'ring van den tijd! So kon daer menig huys in plaetze van de boomen En voor de lege plaetz veel woning-plaetzen komen.”

De eerste planmatige aanleg van deze soort op stadschen bodem volgt dan in het begin van de 17e eeuw, en wel door die boomenrijen, welke den binnensten grachtenring ter weerszij van het water begeleiden. Ook het water zelf van de gracht behoort daartoe. Want vindt dit ook zijn oorsprong in gansch andere, meer praktische behoeften, zijn werking in den zin van decoratief

water kon toch niet uitblijven, vooral niet sinds het zich met de breedgetakte boomenvanen had vereenigd. Dit water, in de eerste plaats, bracht door zijn spiegeling het meest grootsche element van het hollandsche landschap aan: den heerlijken hollandschen hemel. Hiermede waren dus reeds twee gewichtige bestanddeelen der Hollandsche tuinkunst, kanaal en laan, voor het stadsbeeld veroverd.

Overigens heeft de kunstmatige binnenstadsche tuin hier slechts een kommerlijke ontwikkeling doorgemaakt. Deze is na te gaan in den Hortus Botanicus, die het inwendige van het Prinsenhof, na zijn omvangrijke vernieuwing, vult (afb. bl. 273). Deze arbeid houdt het stedelijk bouw bureau bezig vooral in de jaren tusschen 1620 en 1640. Na den dood van Lieven de Key, die, trots het feit dat hij uiterlijk tot de Renaissance hoort, het gotisch ruimtebeeld der stad niet alleen heeft laten bestaan, maar dit zelf tot rijpheid bracht, krijgt hier met Jacob van Campen en Salomon de Bray het Classicisme de overhand. Eerst nu breken zich de oude, op Italië geïnspireerde theorieën baan van Pieter Koeck van Aalt en van dien Vredeman de Vries, wiens leer wij in het beeld van den botanischen tuin bijna verwezenlijkt zien. De lijnentaal van den hof-plattegrond en der kleine korintische zuilengangen op den voorgrond rechts keert in den tuinrechthoek met gelijken zin terug. De middenspil wordt in de lengte geaccentueerd door de zuil vooraan en den weg, die tusschen deze en het Mercuriusbeeld van het achtergedeelte van den tuin loopt, en de twee concentrisch ronde bedden vooraan symmetrisch doorsnijdt; in de breedte wordt deze spil met rechten hoek gekruist door een breeden weg, die, ongeveer op een derde van de tuindiepte van den muuringang naar de trap daar tegenover leidt. De rechtafgelijnde bedden vormen eenvoudige of samengestelde rechthoeken, waarin de vreemde en heilzame kruiden voor het